

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

DODEN VAN
ZORGBEHOEVENDE
DIEREN
SAMENVATTING

Doel en activiteiten van de raad

De Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) is een onafhankelijke raad van deskundigen die de bewindspersonen op het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit gevraagd of op eigen initiatief adviseert over multidisciplinaire vraagstukken op het gebied van dierenwelzijn inclusief diergezondheid en ethische vraagstukken. De RDA bestaat uit ongeveer veertig leden met zeer uiteenlopende achtergrond en deskundigheid, die er op persoonlijke titel en zonder last of ruggespraak zitting in hebben.

De Raad voor Dierenaangelegenheden behandelt vraagstukken over de volle breedte van het dierbeleid: over gehouden en niet-gehouden, dus 'in het wild levende' dieren, over hobbydieren, over gezelschapsdieren, en over productie- en proefdieren.

De RDA legt het resultaat van zijn beraadslagingen neer in een zogenaamde zienswijze. Die geeft een overzicht van wetenschappelijke en maatschappelijke achtergronden van een vraagstuk, en adviseert over beleidsrichtingen en oplossingsrichtingen voor dilemma's. Consensus is niet noodzakelijk: een zienswijze van de Raad kan minderheidsstandpunten bevatten.

Woord vooraf

Iedereen die bedrijfsmatig dieren houdt staat wel eens voor een beslissing een dier eerder te moeten doden dan de bedoeling is. Soms is het nodig om een dier uit een onherstelbaar lijden te verlossen. Er zijn ook situaties die niet acuut levensbedreigend zijn, maar die er wel voor zorgen dat het betreffende dier geen goed leven geboden kan worden binnen huidige, gangbare randvoorwaarden. Is voortijdig doden dan geoorloofd?

Dit onderwerp is emotioneel en moreel beladen. De maatschappelijke opvatting over onze omgang met dieren is in de afgelopen decennia veranderd en blijft in beweging. Daarom heeft minister van LNV gevraagd om een zienswijze over dit onderwerp.

Het onderwerp sluit aan op de eerdere zienswijzen 'Zorg voor het jonge dier' (2021) en 'Doden van dieren aan het licht' (2022). In de laatste zijn verschillende specifieke aanleidingen voor doden in ogenschouw zijn genomen; van het strijden van plaagdieren tot aan de slacht van productiedieren. Toen was onze conclusie: het doden van dieren mag nooit vanzelfsprekend zijn. Dat geldt wat ons betreft ook voor voortijdig doden.

Het is voor de Raad in elk geval duidelijk dat voortijdig doden nooit een oplossing mag zijn voor tekortkomingen op een bedrijf of in een houderijsysteem. Structurele oorzaken moeten nadrukkelijk een

plek krijgen in de besprekingen over het convenant Dierwaardige Veehouderij. Het kabinet heeft die in gang gezet, mede naar aanleiding van de onze zienswijze Dierwaardige veehouderij (2022).

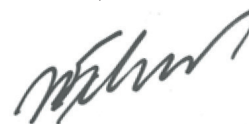
De discussie over voortijdig doden moet gaan over incidentele gevallen. Daarvoor doen we de minister aanbevelingen op vier aspecten. We hopen dat we hiermee een bijdrage leveren aan een maatschappelijk verantwoord beleid. Wat ons betreft is dat gebaseerd op zoveel mogelijk preventie, een zorgvuldige besluitvorming, een verantwoorde uitvoering en betere communicatie.

Deze publieksuitgave geeft een beknopte weergave. De integrale versie van de zienswijze is beschikbaar op de website van de RDA.

Den Haag, februari 2023

Jan Staman, voorzitter

Marc Schakenraad, secretaris-directeur

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

DODEN VAN ZORGBEHOEVENDE DIEREN

SAMENVATTING

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

Interview forumvoorzitter Leo den Hartog

‘Preventie en zorgvuldigheid zijn de sleutelbegrippen’

In elke vorm van bedrijfsmatige dierhouderij komt het voor dat dieren voortijdig worden gedood omdat ze lijden of continue zorg nodig hebben. Hoe ga je daarmee om? Een verantwoord beleid hiervoor richt zich op preventie en zorgvuldigheid. Dat stelt de Raad voor Dierenaangelegenheden in de zienswijze Doden van zorgbehoevende dieren. ‘Mensen praten er niet gemakkelijk over. Dat moet ook veranderen.’

De zienswijze is opgesteld op verzoek van de minister van LNV. Deze wilde advies voor een verantwoord beleid voor euthanasie bij dieren. “Het doden van dieren is meer en meer een beladen onderwerp. Dat komt doordat het denken over dieren in de maatschappij is veranderd in de loop der jaren. Dat maakt dit onderwerp complex”, zegt RDA-lid Leo den Hartog. “Nagenoeg iedereen vindt het acceptabel als dieren in noodsituaties uit hun lijden verlost worden. Maar een aanzienlijk deel van de bevolking lijkt er meer moeite mee te hebben als dieren voortijdig worden gedood om economische redenen.”

Den Hartog leidde het forum dat de zienswijze heeft voorbereid; een werkgroep van zeven leden met een diverse achtergrond. De uiteindelijke zienswijze is het product van de gehele Raad. De forumvoorzitter is in het dagelijks leven actief in de agrifoodsector met verschillende bestuurlijke, adviserende en toezichthoudende functies. In het verleden was hij directeur R&D bij Nutreco en bijzonder hoogleraar aan Wageningen University & Research.

Begrippen bepalen

Het forum heeft zich gericht op de bedrijfsmatige dierhouderij. Dat is een duidelijke afbakening, maar nog steeds een breed terrein. Den Hartog: “Je denkt in eerste instantie aan veehouderij, maar in elke bedrijfsmatige vorm van dierhouderij

moet je beslissingen nemen over het doden. Dat speelt ook in dierentuinen, asielen, wildopvang, maneges, kinderboerderijen, et cetera.”

Het forum heeft uitvoerig gediscussieerd over het begrip euthanasie, vertelt de voorzitter. “Het is een beladen term omdat die vooral in relatie tot mensen betekenis heeft. Daar heeft iedereen een beleving bij. Wilsbekwaamheid en zelfbeschikking zijn bij mensen belangrijke elementen. Maar bij dieren is het anders, die kunnen zelf niet beslissen. Daarom spreken wij liever van ‘nooddoding’; door de omstandigheden ertoe gedwongen.”

Dan de vraag: wat verstaan we onder ‘zorgbehoevend’? “We onderscheiden twee verschillende categorieën. De eerste bestaat uit dieren die echt lijden. Daar is geen discussie over: als er geen uitzicht is op herstel, moet je een dier gewoon uit zijn lijden verlossen. Lastiger is het in de tweede categorie, die bestaat uit dieren waaraan om andere redenen geen goed leven geboden kan worden. Dan kun je denken aan zwakke biggen op een varkensbedrijf, maar ook aan een agressieve hond in een asiel die niet geplaatst kan worden of een jonge giraffe-bul in een dierentuin die niet in de groep gehandhaafd kan worden, maar ook niet ergens anders geplaatst kan worden. Dat zijn geen acute levensbedreigende situaties. Daarbij moet je afwegen: zijn er binnen de grenzen van economische haalbaarheid oplossingen of alternatieven en wat is in het belang van het dier?”

Belangrijkste conclusies

Wat zijn de belangrijkste conclusies van de zienswijze? Den Hartog: “Preventie en zorgvuldigheid zijn de sleutelbegrippen. Het begint met preventie. Wij vinden dat je zoveel mogelijk moet voorkomen dat nooddoding nodig is en de oorzaak voor

voortijdig doden wordt aangepakt. Je kunt bijvoorbeeld met managementmaatregelen of een ander fokprogramma ervoor zorgen dat er minder zwakke biggen worden geboren. Je kunt helaas niet alles voorkomen met preventie. En dan kom je bij de zorgvuldigheid: worden goede beslissingen genomen? Wat je niet wilt is dat té gemakkelijk wordt beslist om een dier te doden, maar ook niet dat dieren te lang lijden. En als je het doet, doe het dan netjes; pijnloos en met zo min mogelijk angst bij de dieren.”

Beslisondersteuners en benchmarksystemen

De RDA doet een aantal aanbevelingen voor de overheid en partijen in de dierhouderijsectoren. Een van de belangrijkste is het ontwikkelen en gebruiken van beslisondersteuners. Dat zijn door onafhankelijke deskundigen ontwikkelde vragenlijsten, die dierhouders moeten doorlopen voordat ze het besluit nemen. “Dat kan een belangrijk hulpmiddel zijn om de afweging te objectiveren. Een aantal sectoren heeft daar al ervaring mee. Andere zijn bezig en er zijn sectoren die er nog aan moeten beginnen.”

“Wat we ook belangrijk vinden is inzicht. Om meer aan preventie te doen, moet je weten hoe vaak het voorkomt dat dieren voortijdig worden gedood en in welke situaties dat gebeurt. Daarvoor heb je benchmarksystemen nodig, zodat je cijfers hebt om onderling te vergelijken. In de veehouderij gebeurt dat al, wij vinden dat je dat breder in alle vormen van bedrijfsmatige dierhouderij moet toepassen. Wij pleiten ervoor beslisondersteuners en benchmarksystemen op te nemen in de kwaliteitssystemen van de verschillende sectoren en bedrijfstakken.”

Bespreekbaar maken

Ten slotte is het belangrijk dat het onderwerp bespreekbaar is. De meeste dierhouders zijn heel goed voor hun dieren en willen er zorgvuldig mee omgaan. Het voortijdig doden van dieren is echter emotioneel en moreel beladen. Daardoor

praten ze er niet gemakkelijk over. Dat moet ook veranderen, vindt de Raad. “Als het onderwerp niet kan worden besproken, komt ook het gesprek over preventie en verbeteringen niet op gang. De dierhouder heeft de verantwoordelijkheid. Alleen, die moet wel deskundigen inschakelen. Adviseurs spelen hierin een belangrijke rol, met name de dierenarts.” Ook de overheid heeft wat betreft de Raad een verantwoordelijkheid in deskundigheidsontwikkeling en het bespreekbaar maken van het onderwerp. “We constateren dat er in het onderwijs te weinig aandacht is voor het doden van dieren, dat geldt voor elk niveau, van vmbo tot aan de academische dier-gerelateerde opleidingen. Daar is nog veel te winnen.”

Forumvoorzitter Leo den Hartog.

Foto: RDA / René Verleg

Verantwoord omgaan met voortijdig

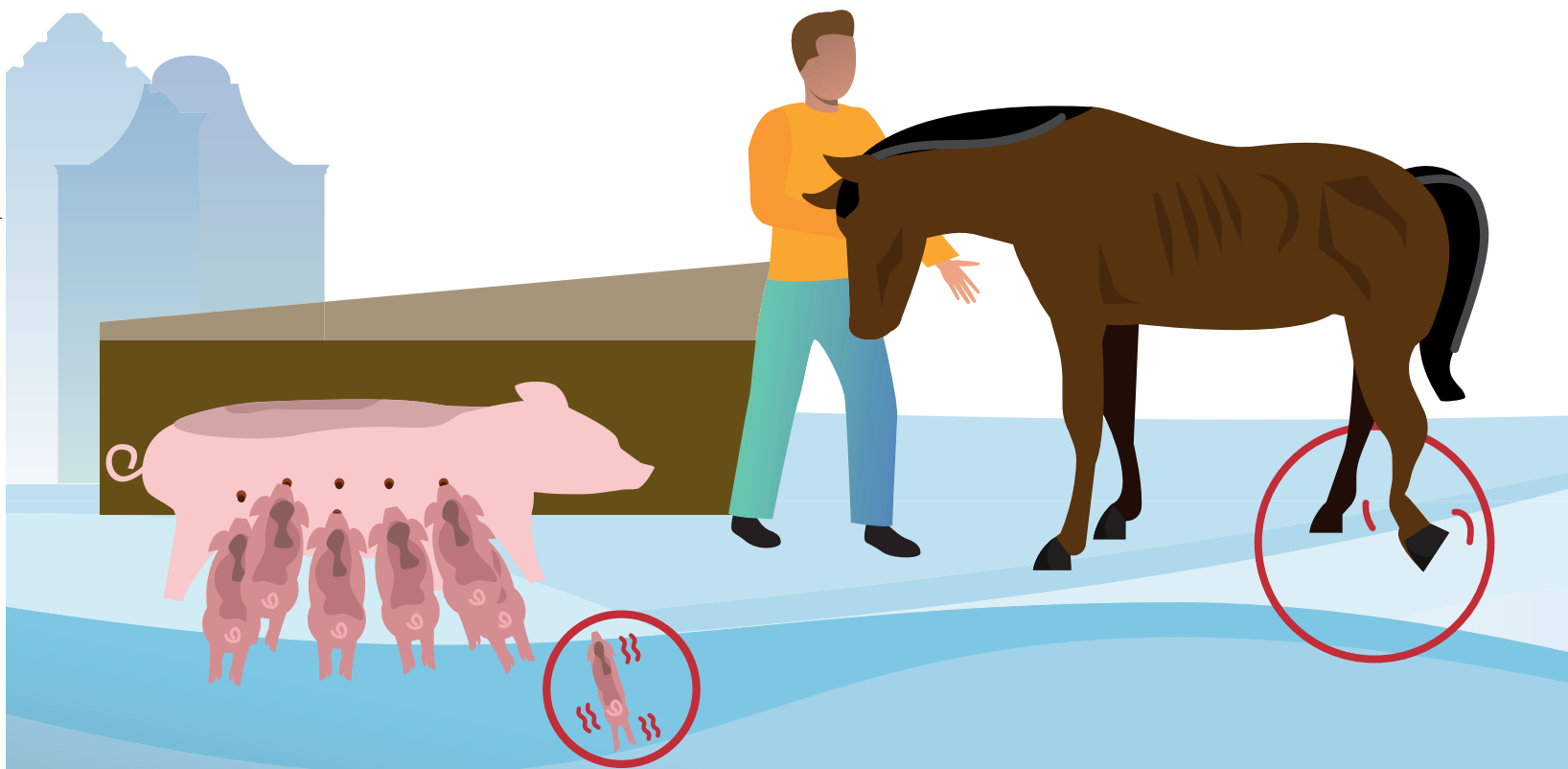
Overal waar dieren worden gehouden ontstaan helaas situaties waarin voortijdig doden nodig blijkt.

Hoe gaan we hier verantwoord mee om?

Waar hebben we het over?

- Dieren die ernstig of onherstelbaar lijden
- Dieren waaraan de dierhouder naar verwachting geen goed leven kan bieden, gegeven het huidige economisch model

RAAD VOOR
DIERENAANGELEGEDEN

jdig doden

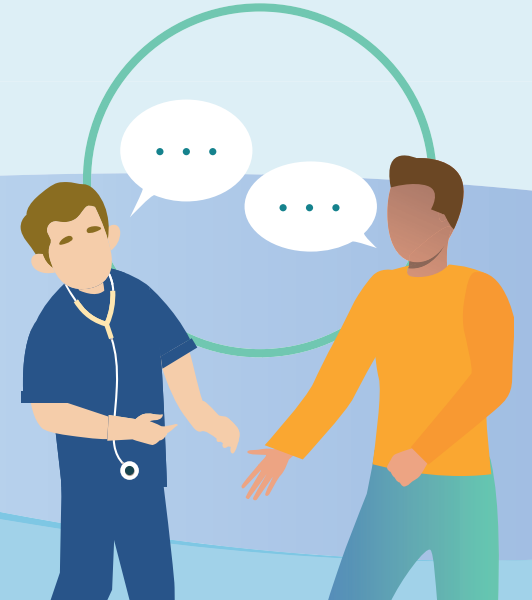

Aanbevelingen voor een verantwoord beleid

- Stimuleer zorgvuldige afweging, o.a. met beslisondersteuners
- Doe meer aan preventie, door verbeteringen in de dierhouderij

- Faciliteer een vakbekwame en pijnloze uitvoering
- Maak het onderwerp beter bespreekbaar

Korte weergave van de zienswijze

Achtergrond en vragen

Dierhouders zijn wettelijk verplicht dieren de zorg te bieden die ze redelijkerwijs behoeven (artikel 1.3 Wet dieren). Daar hoort ook een verantwoord beleid bij voor dieren waarvan het leven eerder dan voorzien moet worden beëindigd. Het besluit om dieren voortijdig te doden is een problematisch, maar noodzakelijk onderdeel van onze zorg voor dieren.

De positie van dieren in onze samenleving verandert en het doden van dieren roept in toenemende mate vragen op. De maatschappelijke kritiek spitst zich toe op de zorgvuldigheid waarmee wordt besloten om dieren te doden en op een verantwoorde uitvoering van zo'n besluit.

De minister van LNV heeft de Raad voor Dierenaangelegenheden gevraagd zich in een zienswijze uit te spreken over euthanasie van zorgbehoevende dieren. De kernvraag luidde hoe een verantwoord euthanasiebeleid voor deze dieren er uit zou kunnen zien.

Bij de beantwoording heeft de Raad zich gebogen over enkele deelvragen:

- welke belangen en waarden spelen een rol bij een besluit om het leven van een dier voortijdig te beëindigen?
- welke criteria moeten daarbij worden betrokken?
- en hoe kan de dierhouderij in het kader van het verantwoord ondernemen de transparantie vergroten, met oog voor zowel dier als dierhouder?

Kaders

Zorgbehoevend

Bij mensen wordt gesproken van 'zorgbehoevend' als een persoon langdurig nauwelijks of niet meer in staat is om voor zichzelf te zorgen. Voor dieren heeft het begrip zorgbehoevend een andere betekenis. Gehouden dieren zijn per definitie

Een sterk verzwakte big heeft veel zorg en medicijnen nodig en blijft ziekelijk. Daarmee wordt deze ongeschikt geacht voor het doel waarvoor ze wordt gehouden.

beperkt zelfredzaam en behoeven levenslang zorg van mensen. De Raad verstaat onder 'zorgbehoevende dieren': dieren waaraan binnen het huidige economische model geen perspectief kan worden geboden op een leven dat minimaal voldoet aan de geldende wettelijke normen voor dierenwelzijn.

Categorie I en II

Binnen die groep onderscheiden we grosso modo twee categorieën. Categorie I omvat dieren waarbij ernstige pijn en onherstelbare welzijnsschade alleen kan worden beëindigd door hun leven te beëindigen. Categorie II bestaat uit dieren waarvoor een leven dat minimaal voldoet aan de geldende wettelijke normen niet mogelijk wordt geacht omdat dit inspanningen vraagt die verder gaan dan hetgeen binnen het huidige economische model, redelijkerwijs van de individuele dierhouder gevraagd kan worden.

Foto: Vladimir Wrangel / Adobe Stock Photo

Het betreft vaak dieren die niet ondraaglijk lijden, maar die niet of niet langer geschikt zijn voor het doel waarvoor ze bestemd zijn – ook niet na behandeling en herstel - en waarvoor geen economisch haalbare alternatieve bestemming mogelijk is.

Met het doden van zorgbehoevende dieren bedoelen we in deze zienswijze de actieve, voortijdige beëindiging van het leven van dieren uit de twee genoemde categorieën. Ook bij voortijdig doden geldt als uitgangspunt dat de dieren elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden wordt bespaard.

Nooddoding

De Raad pleit voor een zorgvuldig gebruik van begrippen en stelt voor om bij dieren, in plaats van euthanasie, de term 'nooddoding' te hanteren. Nooddoding is een verbijzondering van voortijdig doden, enkel en alleen in het belang van het dier, om het uit uitzichtloos lijden te verlossen. De Raad hanteert deze term liever dan euthanasie, omdat euthanasie zijn betekenis vooral aan de toepassing bij mensen ontleent en staat voor

Indische antilopen leven in groepen vrouwelijke dieren rondom een bok. Opgroeïende mannelijke dieren waarvoor in een dierentuin geen verantwoord alternatief mogelijk is, worden voortijdig gedood.

actieve levensbeëindiging op verzoek van een wilsbekwame patiënt. Bij dieren is geen sprake van zelfbeschikking of wilsbekwaamheid.

Bedrijfsmatige dierhouderij

In deze zienswijze beperken we ons tot de bedrijfsmatige dierhouderij. Die omvat bedrijven met productiedieren, manegebedrijven, slachthuizen, dierentuinen, stads- en kinderboerderijen, dierenasielen en dierenopvangcentra alsmede bedrijven waar gezelschapsdieren worden gefokt. Op al die bedrijven doen zich gevallen voor waarin besloten moet worden over voortijdige beëindiging van het leven van dieren.

Maatschappelijke opvattingen

In onze samenleving stemt meer dan tachtig procent van de mensen in met dooddoding van dieren als dat op voornamelijk diergeneeskundige gronden gebeurt (categorie I). De acceptatie lijkt aanzienlijk geringer als het gaat om het voortijdig doden van dieren om economische redenen (categorie II).

Mensen die moeten besluiten tot het voortijdig doden van dieren, en meer nog zij die bij de uitvoering zijn betrokken, ervaren verschillende vormen en gradaties van gewetensnood. Samen met het taboe dat er rust op het doden van dieren, kan dit leiden tot uit- of afstel van een tijdig, noodzakelijk besluit om een dier uit zijn lijden te verlossen.

Waarden en belangen

Het doden van zorgbehoevende dieren mag nooit vanzelfsprekend zijn. Bij de legitimatie spelen verschillende waarden en belangen elk hun eigen rol. Ze hangen samen met het doel waarvoor dieren door de mens worden gehouden (productie, recreatie, opvang), met het dier zelf (intrinsieke waarde), met de relatie tussen dier en houder (affectieve waarde, instrumentele waarde) en met overige waarden (beslag op grondstoffen en hulpbronnen, medicatie, arbeid of ruimte en de gevolgen voor veiligheid en volksgezondheid).

Criteria

Voor dieren in categorie I worden andere criteria gehanteerd dan voor dieren in categorie II. Een besluit om een dier uit zijn lijden te verlossen (cat. I) berust vrijwel altijd op diergeneeskundige gronden. Maatgevende criteria om tot dooddoding te besluiten zijn onder andere: afwezigheid van het vermogen om te voorzien in basislevensbehoeften (eten, drinken, ademen, ontlasten of mobiliteit), ernstig mentaal of fysiek lijden en slechte of onzekere herstelprognose of onomkeerbare gedragsproblemen waaronder het dier zelf lijdt. Bij dieren in categorie II wordt het in leven laten van dieren economisch niet haalbaar geacht. Dit is bijvoorbeeld het geval bij pasgeboren dieren met

geringe overlevingskansen, dieren die een gevaar vormen voor de omgeving, of dieren die ongeschikte eigenschappen hebben voor het doel van de houderij.

Voorkomen moet worden dat het voortijdig doden van dergelijke dieren een routine wordt. In die situaties zal moeten worden nagegaan of er achterliggende structurele oorzaken zijn en hoe deze zijn op te heffen. Er zijn dan bedrijfs- of systeem aanpassingen nodig om de noodzaak tot het voortijdig doden van dieren terug te dringen. De RDA vindt dat dit nadrukkelijk een plek moet krijgen in de besprekingen over het convenant Dierwaardige Veehouderij.

Foto: Bianca / Adobe Stock

Voor een dierenasiel is het onmogelijk een veilige bestemming te vinden voor een agressieve hond met niet te corrigeren gedragsproblemen.

Professionalisering en dialoog

Binnen de bedrijfsmatige dierhouderij groeit de aandacht voor het voortijdig doden, de vereiste zorgvuldigheid van de besluitvorming en de ermee samenhangende gevoeligheden in de praktijk en in de samenleving. Er circuleren goede voorbeelden van beslisondersteuners, richtlijnen en protocollen waarmee besluiten tot het doden van zorgbehoevende dieren op zorgvuldige en controleerbare wijze tot stand kunnen komen. Er zijn ook benchmarken op basis waarvan eventuele bedrijfs-specifieke of sectorgebonden oorzaken geïdentificeerd en aangepakt kunnen worden. Zo'n instrumentarium is echter niet voor alle diercategorieën in alle sectoren beschikbaar. Ook blijft het bespreekbaar maken van dit emotioneel en moreel beladen onderwerp voor velen lastig.

Conclusies

De belangrijkste conclusies van deze zienswijze zijn:

- De intrinsieke waarde van het dier en aandacht voor een goede omgeving, goede voeding, goede gezondheid, ruimte voor natuurlijk gedrag en het bereiken van een positieve emotionele staat voor het individu dienen in alle gevallen vertrekpunt voor onze omgang met dieren te zijn, ook als het gaat om het voortijdig doden ervan;
- We onderscheiden voor het doden van zorgbehoevende dieren twee categorieën: dieren die ondraaglijk lijden en in hun eigen belang voortijdig moeten worden gedood (cat. I) en dieren waaraan, binnen de grenzen van het huidige economisch model, door de individuele houder geen leven volgens minimaal de wettelijke normen geboden kan worden en waarvoor binnen het huidige economische model geen economisch haalbare alternatieve bestemming mogelijk is (cat. II);
- Bij alle vormen van bedrijfsmatige dierhouderij doet de noodzaak om zorgbehoevende dieren voortijdig te doden zich op enig moment en om enigerlei reden voor. Het is onacceptabel om een dier dat ernstig lijdt en niet zal herstellen aan zijn lot over te laten en langzaam te laten sterven;

- In onze samenleving stemt een grote meerderheid in met nooddoding (categorie I). De acceptatie lijkt aanzienlijk geringer als het gaat om het voortijdig doden van dieren om economische redenen (categorie II);
- Per dierpraktijk en per situatie verschillen de waarden en belangen die in het geding zijn bij de afweging om dieren voortijdig te doden. In alle gevallen geldt dat het zou moeten gaan om incidentele gevallen. Als sprake is van routinematig voortijdig doden, dan zijn bedrijfsaanpassingen of systeemverandering noodzakelijk;
- Mensen die moeten besluiten tot het voortijdig doden van dieren en in sterkere mate degenen die bij de uitvoering betrokken zijn, ervaren verschillende vormen en gradaties van gewetensnood. Dat kan belemmerend werken op het tijdig nemen en uitvoeren van zo'n besluit;
- Beslisondersteuners, richtlijnen en protocollen kunnen bijdragen aan een zorgvuldiger en controleerbare besluitvorming en uitvoering. Met benchmarksystemen kunnen bedrijfs-specifieke of sectorgebonden oorzaken aangepakt worden. Zo'n instrumentarium is echter niet voor alle diercategorieën in alle sectoren beschikbaar.
- Voortijdig doden van (veelal jonge) dieren is een emotioneel en moreel beladen onderwerp en voor velen lastig bespreekbaar, waardoor verbeteringen worden belemmerd.

Aanbevelingen

De RDA bepleit een herijking van het kader waarbinnen tot het voortijdig doden van dieren wordt besloten. Dit zou moeten gebeuren in gezamenlijkheid door de overheid, de dierpraktijken en de Dierenbescherming. De Raad doet daarvoor de volgende aanbevelingen:

Doe meer aan preventie

De veranderende positie van het dier in de samenleving en het groeiende ongemak over het doden van dieren vragen om preventie. Dat wil zeggen, het voorkomen van situaties waarin

zorgbehoevende dieren moeten worden gedood of tenminste maatregelen waardoor het aantal gevallen wordt vermindert. De RDA doet sectorpartijen twee aanbevelingen.

- Zorg ervoor dat in alle vormen van bedrijfsmatige dierhouderij voldoende aandacht wordt besteed aan het individuele dier. Zet sterk in op preventie en voorkom zo veel mogelijk dat er zorgbehoevende dieren 'ontstaan'.
- Overdenk waar de noodzaak tot het voortijdig doden van dieren structureel verankerd is geraakt in houderijsystemen en ontwikkel alternatieven waarmee dit zoveel mogelijk kan worden teruggedrongen, met als focus het individuele dier. Dit zal expliciet een plek moeten krijgen in de discussie over Dierwaardige Veehouderij.

Begin bij een zorgvuldige afweging

De erkenning van de intrinsieke waarde van dieren maakt dat doden nooit vanzelfsprekend kan zijn. Elke situatie vraagt om een zorgvuldige afweging, die expliciet maakt welke waarden

en belangen worden meegenomen en hoe het belang van de onderhavige dieren zich daarmee verhoudt.

- De RDA raadt sectorpartijen aan om richtlijnen en instrumenten te laten ontwikkelen voor alle relevante diersoorten en vormen van bedrijfsmatige dierhouderij. Daarnaast adviseert de Raad het voortijdig doden van zorgbehoevende dieren waar mogelijk op te nemen in ketenkwaliteitssystemen.
- Overheid moet systemen ontwikkelen om gegevens van bedrijfsmatige dierhouders voor een benchmark te verzamelen. In ruil voor hun deelname ontvangen dierhouders informatie, begeleiding, scholing en training om tot verbeteringen te komen, waarmee het aantal zorgbehoevende dieren kan worden teruggedrongen.

Voor de productie van eieren worden alleen hennen geselecteerd. Haantjes die per ongeluk de selectie passeren, wordt voortijdig gedood.

Foto: Bert Jansen

Zorg voor een verantwoorde uitvoering

In alle gevallen dient het doden tijdig en met de grootst mogelijke zorgvuldigheid te worden uitgevoerd door vakbekwame mensen. De Raad adviseert de overheid het volgende:

- Leg de verantwoordelijkheid voor het voortijdig doden van zorgbehoevende dieren bij de dierhouder, die daarvoor afstemt met deskundigen (bv. diergeneeskundigen, gedragsbiologen). Zorg daarbij voor voldoende effectieve ondersteuning bij het nemen van het besluit en bij een pijnloze en zachtzinnige uitvoering daarvan.

Maak het onderwerp beter bespreekbaar

Om het onderwerp beter bespreekbaar te maken zijn communicatie en opleiding belangrijk.

- De Raad adviseert sectorpartijen: zorg voor een goede communicatie over het voortijdig doden van dieren; dat betreft zowel het delen van informatie binnen de bedrijfsmatige dierhouderij als het organiseren van dialogen om het onderwerp bespreekbaar te maken.
- De Raad vindt dat de overheid het voortijdig doden van dieren expliciet een plek moet geven in het curriculum van dier-gerelateerde (MBO, HBO en WO) opleidingen en trajecten voor bij- en nascholing.

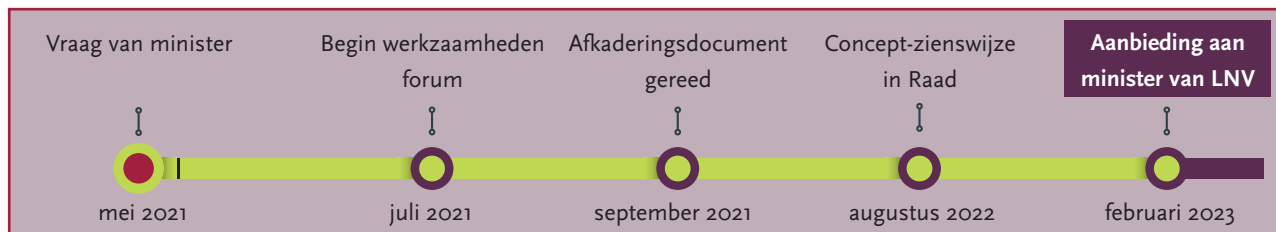
Andere zienswijzen gerelateerd aan het doden van dieren

De Raad vindt het belangrijk om bij het doden van zorgbehoevende dieren onderscheid te maken tussen incidentele en structurele gevallen. Als bepaalde aandoeningen vaak voorkomen, moet de oorzaak worden aangepakt. Is het probleem inherent aan het houderijsysteem, dan moet het systeem ter discussie worden gesteld.

Productiesystemen waarin het dier centraal staat zijn het onderwerp van de zienswijze *Dierwaardige veehouderij* (2021). Mede naar aanleiding daarvan heeft het kabinet in het najaar van 2022 het initiatief genomen voor het opstellen van een *Convenant dierwaardige veehouderij*. Een kerngroep met vertegenwoordigers van bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties gaat hiermee aan de slag.

Andere zienswijzen die gerelateerd zijn aan Doden van zorgbehoevende dieren zijn:

- *Zorg voor het jonge dier - Naar meer aandacht voor het individuele dier en minder sterfte* (2021)
- *Doden van dieren aan het licht - Verschuivende visies, veranderende discussies* (2022)

Bijlage

Samenstelling forum en raad

Deze zienswijze van de Raad voor Dierenaangelegenheden is opgesteld op verzoek van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en voorbereid door een forum bestaande uit de raadsleden prof. dr. ir. L.A. den Hartog (voorzitter), dr. H.A.P. Urlings, drs. F. Verstappen, J. van de Ven, drs. R.A. Tombrock, D.M. Eppink DVM, MSc. (jong RDA) en mr.dr.s. J. Staman.

Het forum is vanuit het RDA-team ondersteund door de commissiesecretarissen dr. K. van Hees en dr. ing. H. Hopster.

De concept-zienswijze is ter beoordeling voorgelegd aan de gehele Raad en aan Jong RDA. De zienswijze is daarmee een product van de hele Raad.

Foto: Fotobureau Dijkstra

Manegepaarden worden gehouden om te berijden.
Met dieren die daarvoor ongeschikt worden
ontstaat een moreel dilemma.

De RDA bestond op 1 november 2022 uit de volgende leden:

Prof. dr. J.J.M. van Alphen
Dr. ir. G.B.C. Backus
J.P. van den Berg
W.T.A.A.G.M. van den Bergh
Dr. J.J.L. Candel MA
Drs. H.R. Chalmers Hoyneck van Papendrecht
Prof. dr. ir. G.M. van Dijk
Dr. N. Eindhoven PhD
Prof. dr. R. Gehring
Drs. D. van Gennep
Prof. dr. M.A.M. Groenen
Prof. dr. S. Haring
Prof. dr. ir. L.A. den Hartog
A.L. ten Have-Mellema
Prof. dr. ir. J.A.P. Heesterbeek
Drs. G. Hofstra
J.A.M. Huijbers
Prof. dr. A. van Huis
Prof. dr. ir. B. Kemp
Prof. dr. M.F.M. Langelaar

Dr. L.J.A. Lipman
Drs. F.E. Rietkerk
Mr. C.W. Ripmeester
Prof. dr. ir. T.B. Rodenburg
Dr. M.C.Th. Scholten
Prof. dr. Y.H. Schukken
Ir. G.C. Six
Drs. M. Slob
Prof. dr. G.R. de Snoo
Mr. Drs. J. Staman (voorzitter)
Dr. ir. J.W.G.M. Swinkels
Drs. R.A. Tombrock
Prof. dr. ir. J.C.M. van Trijp
Dr. H.A.P. Urlings
Dr. J.B.F. van der Valk
J. van de Ven
Drs. F.A.L.M. Verstappen
Mr. Dr. J. Vink

Secretaris-directeur van de Raad is Ir. M.H.W. Schakenraad

2023, Raad voor Dierenaangelegenheden, Den Haag

© Sommige rechten zijn voorbehouden / Some rights reserved

Voor deze uitgave zijn gebruiksrechten van toepassing zoals vastgelegd in de Creative Commons licentie Naamsvermelding 3.0 Nederland. Voor de volledige tekst van deze licentie zie <http://www.creativecommons.org/licenses/by/3.0/nl/>

Redactie en productie:

Bert Kleiboer

Foto omslag:

Herbert Wiggerman

Foto's binnenwerk:

Copyright vermeld bij de foto

Infographic:

VormVijf

Opmaak en drukwerk:

Xerox/Osage, Den Haag

Raad voor Dierenaangelegenheden

Bezuidenhoutseweg 73

2594 AC Den Haag

www.rda.nl

RAAD VOOR DIERENAANGELEGHEDE

Bij de productie van deze samenvatting is gebruik gemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloorvrij gebleekt en 100% gerecycled.